

Végül ama kívánsága, hogy a humanismus és a realismus egymás mellett igen könnyen megállhat, egyáltalában nem is realizálható.

Annak ellenére, hogy szerzünk itt-ott téved, mindazok, kik a classikus nyelvek tanításának reformjával foglalkoznak, mely különben nálunk is napirenden van, e művecskét nagy haszonnal fogják olvasni. Székesfehérvár. TÉRI JÓZSEF.

Enrico Cocchia: Antologia latina. Torino, 1898. (Az I. osztály latin olvasmányai.)

A latin nyelv tanításának hívei és barátai Németországban majdnem általában ma is azt a régi elvet vallják, hogy e tanításnak első sorban formálisnak kell lennie; a latin nyelvnek rendkívül szabályos, teljesen kifejlődött, megállapodott s az élő nyelvek élő organismusának folyton változó, fejlődő s a szomszédos nyelvek állandó hatása alatt álló formáitól egészen eltérő, határozott alakjai vannak s épen ezért e nyelv tanítása leghathatósabbán elősegítheti az ifjú elme formális képzését; ebből a nyelvből jobban, szabatosabban megtanulhatja a növendék azokat a nyelvtani alakokat, melyek az élő nyelveknek egyikében sem találhatók meg mind. Ez a felfogás minálunk ma már alig talál követőre; hisz kétségtelen, hogy az alaki tanításnak csak eszköznek szabad lennie a latin tanítás bizonyos fokán és ott is mérséklettel alkalmazva; a cél az, hogy megősmérje a növendék az írókat s ezek olvasása kapcsán beleélje magát abba a régi világba, melynek folyománya a mostani, hogy az emberiség nagy multjához csatlakozzék, hogy a traditio szálain részesévé legyen az emberi társadalom legbecsesebb vívmányainak, a hazának, a dicsőségnek, a becsületnek, a vallásnak és ideálnak, melyek a traditíóban mind bennfoglaltatnak. (Felméri.)

Világos, hogy ezt a célt a grammatikával soha sem fogjuk elérni; itt arra van szükség, hogy a növendék magát a nyelvet, a nyelv anyagát, szókincsét, constructióját, egyes részeinek összekapcsolódását és tagozódását együtt és egyszerre ismerje meg. Erre pedig csak az inductiv módszer vezethet. Csak ez nyújt alkalmat a növendéknek arra, hogy mindazt, a mit a grammatika száraz, holt anyagrészecske gyanánt ismeret, a maga helyén megelevenedve, a tartalom, az összefüggés és annak varázsfénye által megvilágítva lássa, ismerje, élvezze.

Ha a növendék nemcsak értelmetlen s reá nézve érthetetlen, épen ezért nagyon nehéz grammatikai szabályokat tanul, hanem önmaga kezébe veszi az olvasmányt, megtanulja, hogyan kell bonczolni, elemezni, míg az egészet megérti: ez analitikus működéshez fűződő ethikai érzetekben nemcsak a figyelem, szorgalom és a felfogás, hanem a növendék egész

egyéniége olyan hatalmas támogatóra talál, hogy azt a tanítónak ignorálnia nem szabad.

Büszkén mondhatjuk, hogy a kezdeményezés babérja ezen a téren a mienk. Latin nyelvet inductiv módszer szerint Kármán tanított legelőször a gyakorló iskolában, az ifjúság számára való első inductiv latin nyelvtant pedig Bartal írta. De hisz ezek köztudomású dolgok. Annál csodálatosabb azt látnunk, hogy a németek még általában erősen ragaszkodnak az alaki tanításhoz s csak újabban kezdenek egy keveset engedni. Számottevő kísérlet pl. a Steiner-Schindler-féle grammatika (Lipcse, 1889), de azért legelterjedtebbek még mindig az Ostermann—Müller-féle (I. o. 26. kiadás, 1890., II. o. 20. kiadás 1899), továbbá az Arndt (Lipcse, 1885—1891-ig több kiadás), a Gruberé (1874, 5. kiadás) a Stegmanné (1893, 6. kiadás), Schmalzé stb. Ausztriában az oly számos kiadást ért és nálunk is nagyon elterjedt Schultztól szélitibe-hosszába használják. Még rosszabb a helyzet Olaszországban, hol eredeti munkálkodást ezen a téren egyáltalában alig találunk. Épp ezért rendkívül örvedetes esemény számba megy, hogy közelebről Turinban egy olyan könyv jelent meg, mely az I. o. latin tanításában határozott haladást, javulást mutat Olaszországra nézve. És már azt hiszem, reánk nézve sem lesz érdektelen, ha megismerkedünk e könyvvel; hátha valami kevés okulásunk is lehet belőle.

Teljes czíme: *Nuova antologia di prosa e poesia latina scelta ordinata ed annotata ad uso progressivo delle scuole classiche da Enrico Cocchia. Vol. I. per la prima classe del ginnasio. Seconda edizione interamente rifatta ed emendata. Torino (Loescher), 1899. 8. r. XVI. 127. l.* — Beosztása a következő: az I—VI. részben gyakorlatok vannak a név- és igeragozás teljes begyakorlására, a VII. r. 15 phaedrusi mesét tartalmaz a könnyebbek közül; következik a VIII. r.-ben, 39 pont alatt egy sereg detti e fatti memorabili, a IX.-ben Martialis 9 epigrammája, a X-ikben végre 7 levél (Cicero, Plinius, Philippus). Az összes mondatok és olvasmányok magukból az illető írókból vannak véve, kiírva az eredeti versben, vagy prózában; olasz gyakorlat vagy olvasmány nincs; a könyvet egy latin-olasz szótár fejezi be, a 87—127. lapon.

Itt tehát tulajdonképen egy latin olvasókönyvvel van dolgunk. Célja az, hogy már kezdettől fogva hozzászoktassa a növendékeket az auctorokhoz s megkedveltesse vele őket; épen ezért minden darabnál, ha csak egyetlen-egy mondat is, pontosan megjelöli a helyet, megnevezi az író-t. Számot vetve az ilyen Anthologiák ama főfogyatkozásával, melyet általában fel szoktak hozni, hogy t. i. megszakítják a nagyobb irodalmi művek organikus egységét s folytonosan különböző tárgyú és értékű iratok felé vonják a tanulók figyelmét, a nélkül, hogy élénk érdeket keltenének az író iránt, — azt mondja Cocchia az előszóban, — hogy

épen csakis így lehet a figyelmet a nagyobb irodalmi művek felé terelni, mert érdeket keltünk a szebb és maradandóbb részek iránt. Az elme, mely egyszer megízlelte valamely író egy pár helyét, eme benyomást megőrzi és annál inkább kívánja majd az egésznek megismerését. Azt hiszem, a szerző fejtegetéseivel szemben bátran kijelenthetjük, hogy az ilyen anthológiáknak az alkalmazása nagyon nehéz, majdnem lehetetlen.

A latin tanítás kezdő fokán okvetetlenül együtt van a tanulás és gyakorlás, itt nem lehet gyakorlatok nélkül anthologizálni; a felsőbb osztályokban pedig jobb, ha kezébe adjuk a növendéknek az egész írot, hadd lássa, forgassa, olvassa, próbálgassa ott, a hol neki tetszik. Az egész író még a kisebbekre is rendkívüli hatást tesz; mikor megmutattam Ilo. tanítványaimnak Phædrus meséinek Teubner-féle füzetkáját, rendkívül megörültek a gyerekek s annyira megkívánták a kedves könyvecskét, melyből egy pár darabot prózába áttéve, az első osztályban már megismertek volt, hogy azonnal meg is kértek, rendeljem meg mindnyájuk számára. Az anthologia általában nagyon meg is köti a tanár kezét, s nem enged neki olyan szabad választást, a milyent ő szeretne; lehet pl. hogy könnyebb, egyszerűbb és növendékeim felfogásához alkalmasabb fejezeteket óhajtanék és keresnék, mint a milyeneket az anthologia nyújt. Végre pedig nagyon is igaz, hogy az anthológiák feldarabolják és szét-szórják a figyelmet, a helyett, hogy egy műre és egy íróra koncentrálnák. Igen természetes azonban, hogy mindazon nehézségeket, melyek az egész auctor teljes szövegének használatát megnehezítik, respectálnunk kell; ezeken segíteni ritkán van módunkban.

Ettől eltekintve teljes elismeréssel konstatálhatjuk, hogy az induktív tanítás alapjául szolgálható olvasmányok, hosszabb-rövidebb darabok kiválasztásában, vagy elrendezésében a Cocchia könyve teljesen megfelel. Hogy az összefüggő darabok hátul vannak és a mű elején az apró mondatocskákat, sententiákat találjuk, ez — azt hiszem — nem okoz semmi nehézséget. Rendkívül helyesnek kell tartanunk továbbá, hogy az olvasmányok között nemcsak prózai, hanem verses darabok is vannak. Hogy az I. o. fiuknak milyen örömet és gyönyörűséget okoz egy kis versecske, azt bővebben fejtegetni fölösleges; igaz, hogy a Phædrus meséiben a vers nem olyan rímes, szépen csengő, mint pl. egy olasz, vagy magyar rhythmusú versecske, de ez a külső forma is mindenesetre más és tetszetősebb, mint a próza hosszan elnyúló sorai és mondatai. A tartalom pedig, mely ezekben a mesékben van, határozottan kárpótol minden fáradtságunkért; a húsivő kutya, a róka és az álarcz, az éhes kutyák, a nagyravágyó béka, az öszvérek és tolvajok, mézáros és majom, Aesopus és a pajkos fiú, a légy és az öszvér, az emberek bűnei, vajudó hegy, a kopasz és a légy, a két kopasz, Aesopus és az író, a pásztor és kecskéje mind, mind megannyi tárháza a gyermekekre nézve a tanításban oly-

annyira szükséges ethikai motivumok felkeltésére alkalmas tárgyi részleteknek. Itt, ezekben a rövid mesékben érvényesülhet igazán az a pedagógiai elv, hogy az egyszerűbből, a gyermek érzelem- és gondolatvilágához közelebb esőről kell az összetettre, a bonyolódottakra, a távolabb levőre térni. S lehet-e egyszerűbb, természetesebb s a gyermeknek nagyobb gyönyörűséget okozó olvasmány, mint Phædrus meséi, hól még a fák is beszélnek? Ezek a mesék az ő igazi tündérvilága és ezeknek az olvasásánál egész szívvel, egész lélekkel ott van. A mily jóízűen, okos tudással nevettek növendékeim az ostoba számaron, mely azt hitte, hogy majd a spongyarakomány is könnyebb lesz a vízben, úgy mint előbb a só: ép úgy örültek a szomjas varju okosságán, mely a szűk palaczkból is tudott inni: ép úgy csodálkoztak a két tarisznya meséjén s egymás hátán és mellén keresték a tarisznyákat, sőt egyik-másik még arról is meggyőződött, hogy vajjon az ember csakugyan nem látja-e a maga hátát. A mellett arczuk és szemük csak úgy ragyogott a boldogságtól meglegedéstől. Világos, hogy itt az ethikai motivumok rendkívül erősek és folytonosan ébren tudják tartani az érdeklődést, már pedig a figyelem folytonosságának első feltétele éppen a tárgyhoz fűződő érdek. A tanulás tehát sokszorosan meg van könnyítve s az emlékezet is talál támasztékot, mert a míg arra a mesére emlékezik, a hozzá fűzött szabályt is mindig fogja tudni a tanuló.

Szintúgy helyesnek és igen sikerültnek tartom a VIII. részben levő Detti e fatti memorabilit. Diogenes és Nagy Sándor, Cornelia a Gracchusok anyja, Az emlékezet, A tudásvágy, Achilles sírja, Zeuxis festő, Socrates és Xanthippe, Epaminondas halála. Solon vigasztalása, A spártaiak életmódja, Az éhség, Scipio Nasica és Ennius tréfája s más hasonló történetkéik és adomácskák vannak ebben a részben, nagy része Cicero, Plinius, Seneca, Aellius, Macrobius, elbeszélése, előadása szerint, ezekhez fűződik Pittakus, Kleobulos, Solon, Khilon és Anacharsis egy pár bölcs mondása, Bährens Poetæ Latini minores kiadása alapján. Ezt a részt igen alkalmasnak tartom arra, hogy egyfelől Phædrus versei mellett közbe-közbe prózát is olvassanak a növendékek, másfelől egy kissé közelebbről lássák azt a régi világot, melynek nyelvét tanulják.

Az idegen nevek és viszonyok természetesen magyarázatra szorulnak, és nem is éppen oly egyszerűek, de azért elég alkalmasak a növendék felfogásához és eszejárásához.

A IX. részben levő Martialis-féle epigrammákat már sokkal nehezebbeknek tartom, itt már egész komoly és alapos világnézetre van szükség egy és más dolog megértésére; mindazonáltal, főképen mivel erkölcsi tartalmúak (a hiú, a pajkos, a fősvény, stb.), egy kis magyarázattal még érdekesebbé is tehetők.

Végre ismét igen kedvesek a X. r.-ben levő levelek, úgy hogy a mesék után mindjárt ezeket tartom kiválóan helyénlevőknek. Ciceróból van 4 lev. (1 Basilushoz, 2 feleségéhez 1 Trebatiushoz), továbbá kettő Pliniustól (Tacitushoz és Caniniushoz), az utolsó pedig Fulöp levele Aristoteleshez. Mind igen egyszerű és rövid, úgy hogy tárgyalása semmi nehézségbe sem ütközik. Ha igaz — s pedig igaz, — hogy Cicero stilusának egyik legfőbb vonása az átlátszó tisztaság és a természetes egyszerűség, akkor ezek a levelek, melyekben egyszerűsége és természetessége leginkább kitűnik, kiválóan a növendék kezébe valók. Az a pár sor az érdekesnél érdekesebb motívumok egész sorozatát foglalja magában, mely a növendéknek értelmét, érzelmét egyformán megtermékenyíti.

Az I—VI. r., hogy utoljára erre is rátérjünk, *Esercizi* (gyakorlatok) cz. a. apró mondatocskákat tartalmaz az alaktan teljes begyakorlására. Itt mindenekelőtt feltűnő az aránytalan beosztás; az első declinációnak csak 5 mondat jut, a másodiknak már 27. a harmadiknak pedig 121. Ettől eltekintve azonban a mondatocskák mindig úgy vannak megválogatva, hogy azon nyelvtani alakokból, melyeknek gyakorlására valók, mennél többet tartalmazzanak. Az I. decl. 5 mondata pl. a következő: *Ibi semper est victoria, ubi concordia est. Nunquam secura est prava conscientia. Raram facit mixturam cum sapientia forma. Ardua prima via est. Veræ amicitie sempiternae sunt.* Ez ellen ugyan lehetne kifogást tenni. Igaz, nagyon helyes, de másfelől az is igaz, hogy az ilyen csoportosítások az összefüggő előadásban általában nagyon ritkák s helytelen dolog a növendéket hozzászoktatni, hogy ilyen szemmel nézze az írókat. Igen természetes, hogy ez a kifogás első sorban az olyan darabok ellen irányulhat, melyek nem valamely íróból vannak kivéve, hanem, vagy át vannak alakítva, vagy pedig teljesen a tankönyvírótól valók. — Cocchia lelkiismeretessége annyira megy, hogy minden apró mondatocskára pontosan kiírja, honnan való, így: *Ardua prima via est. Ov. Met. 2, 63.* Ez azért van, hogy már kezdettől fogva hozzászoktassa a növendékeket azokhoz az írói nevekhez s annál élénkebb vágyat keltsen az egésznek a megismerésére. Azt hiszem azonban, hogy igen sok egyszerre az író is, meg a művet is megjegyezni.

Aztán minek terheljük a növendék emlékezetét olyan dolgokkal, melyekre későbben jól ráér. Különben is csak úgy tudna megtanulni és megtartani valamit a sok idegen névből, ha a tanár mindenikhez fűzhetne legalább egy rövidke röpke szót, bemutatnátna sorban mindeniknek az arzképét, vagy szobrát stb. Már pedig mikor még azt is meg kell magyarázni, mit jelent *ardua via prima est*, akkor, azt hiszem, nem igen jut idő Ovidiusra és a *Metamorphosisra*. — Tovább menve, a hol csak alkalma van szerzőnknek is összefoglalni egy pár sort, pl. egy *disti-*

chont, melyek összefüggő értelmet adnak, ott mindig külön összefoglaló címet teszen elől, pl. *La primavera*. Et nunc omnis ager nunc omnis parturit arbor: Nunc frondent silvæ nunc formosissimus annus. Verg. Buc. 3, 56. Ilyen címek vannak továbbá pl. a jóságról (2 sor Juvenalisból), a szerencse forgandóságáról (Ovidius 2 distichonja), a vágyról, az erényről, az ifjuság kötelességeiről stb. mindmennyi igen alkalmas arra, hogy egyfelől elvezesse a tanulót az apró, egyszerű mondatoktól az összetettekhez, másfelől, hogy megismertessen vele egy csomó szebbnél szebb erkölcsi igazságot, morális, isteni és társadalmi törvényt.

A könyvhöz csatolt szótárról is csak azt mondhatjuk, hogy kellő gondnal és figyelemmel van összeállítva.

De nézzük most az érem másik oldalát. Cocchia különös tekintettel volt arra, hogy ne csupán a jó classikus költőket és írókat, hanem a legrégebbeket és az újabbakat is megismertesse egy pár szemelvényben és így annál világosabb képet adjon a latin nyelv történeti fejlődéséről. Azt hiszem azonban, hogy ez nem az I. o. dolga és egyáltalában érthetetlen, hogy miért kelljen a növendéknek már itt megismerkednie Publius Syrus, Curtius Rufus, Au. Gellius, Justinus, Macrobius, Petronius nevével, holott csak azoknak lesz alkalmuk ez írókkal bővebben foglalkozni, kik épen a latin studiumra adják magukat valamikor.

Hanem ennél sokkal fontosabb kérdés, hogy ha iskolai használatra szánta művét, miért nem tett belé olasz fordítási gyakorlatokat, azaz az I. osztályban el lehet-e választani az olvasókönyvet a gyakorlókönyvtől. Úgy látszik, talán ő is annak a felfogásnak a híve, mely egyáltalában nem akar megengedni semmiféle fordítást az anyanyelvről. Pedig a nyelvtanulásnak mindig ez a mértéke, hogy a mit anyanyelvünkre lefordítottunk, ugyanazt vissza tudjuk-e fordítani. A legjobb volna természetesen, ha a közvetlen módszert alkalmazva, feldolgoznók az olvasmányokat rövid, egyszerű kérdésekben, melyekre a feleletet könnyen megtalálja a növendék. Bizonyos, hogy valami gyakorlásra okvetlenül szükség van; e nélkül az olvasókönyv maga hiábavaló, az olvasás sikertelen.

Végre a legnagyobb hibája Cocchia könyvének, hogy nincs benne præparatio.

Az I. o. növendékeire nem lehet rábízni a szószedést és azok a rövid grammatikai meg stilisztikai magyarázatok, melyeket a lapok alján ad szerzőnk, nem pótolják a szótárt. Hogy a tanár mindent lediktáljon, az lehetetlen. Nálunk, a hol már oly sok jeles latin tankönyvet lehet felmutatni, nem is képzeljük az I. o. olvasó- és gyakorló-könyvét megfelelő gondos præparatio nélkül. De még a legradikálisabb formális grammatikák is elkészítik az anyagnak legalább is jó nagy részét.

Mindent összevéve tehát, azt hiszem, hogy Cocchia Anthologiája

ebben az alakban egyáltalában sehol sem alkalmazható; de alkalmas praeparatio s megfelelő gyakorló rész szerkesztésével nagyon hasznavehető könyvet lehetne belőle csinálni.

Fiume.

INCZE BÉNI.

VEGYESEK.

— Az «Eötvös-alap» jótéteményeiről. Kiosztás alá került a jelen évben a nm. Wlassics Gyula miniszter úr által kiutalványozott 1899-ik évi államsegélyvel, 1500 frttal és az 1898-ik évi egyesületi tiszta jövedelemnek az alapszabályok értelmében ösztöndíjakra és segélyösszegekre fordítható részével, 1000 frttal együtt különféle alapok jövedelméből összesen 4150 frt. Beérkezett 128 folyamodvány, 75 tanuló ösztöndíjat, 49 egyesületi tag segélyt kér az «Eötvös-alap»-ból. A Gyerlyánffy István-féle alapítvány kamataiért az Emke útján négy kartárs folyamodott.

Ezek közül 100—100 frtnyi ösztöndíjat nyert 3, 50—50 frt ösztöndíjat pedig 32 tanuló; továbbá 50—50 frt segélyösszegekben részesült 35 tanító illetőleg családja. Ezenkívül az «Eötvös-alap»-nak felajánlott szabadasztalok jótéteményében a múlt tanévben 106 vidéki tanító fia részesült Budapesten.

A lefolyt 24 évi működés eredményére nézve a következő adatokat mutatják az «Eötvös-alap» számadó könyvei: Fennállása óta az «Eötvös-alap» 369 esetben nyújtott már segédelmet, 550 esetben pedig ösztöndíjat és 359 tanuló számára szerezte meg Budapesten az ingyen déli étkezés-jótéteményét s így mindössze 1278 tanító családot részesített már áldásában. Az «Eötvös-alap» által eddigelé nyújtott jótétemények értéke pénzben kifejezve jóval meghaladja a nyolczvanhétezer forintot.

Az alap tőkésített vagyona ez időszerint még csak 89.319 frt 44 kr, holott megközelíthetné az már az egy milliót is, ha a lefolyt 24 év alatt minden egyes néptanító hozzájárult volna ahhoz hetenkint azzal a két krajczárral, a melyet tőle az alapszabályzat értelmében kért az alap, «Ideje volna már, — úgymond a jelentés — hogy a magyarországi néptanító-ság tagjai mind meghozzák az egy frtnyi évi tagsági díj beszolgáltatása által a szent szeretet ezen oltárához a kartársi közérület áldozatát.»

— Az iskolába lépő gyermekek kiismerése ügyében a somogy-megyei tanítóegylet figyelemre méltó utasításokat dolgozott ki.

A II. országos és egyetemes tanügyi kongresszus kimondotta, hogy az iskolába belépő gyermekek képzettartalmának megismerését és meghatározását szükségesnek tartja. A «Somogy-megyei Tanító Egylet» felka-